

Ambrus Attila és Pilinszky János titkos kapcsolata

A történet valamikor 2009 elején kezdődött, amikor Attila Sátoraljaújhelyen a börtönben már leérettségizett, és főiskolai tanulmányainak is a végéhez közeledett. Addigra nem kevés tanár járt be hozzá a tanmenetnek megfelelő foglalkozásokat megtartani, mégis, nem minden sorsszerű felhang nélkül, Gyöngyi kapott megbízást arra, hogy a tanulmányok lezárását jelentő államvizsgára felkészítse. Elvállalta, mert a média álmítoszait leszámítva is volt ebben valóságos kihívás, különösen nőként, és különösen a megbízás szándéka mögött sorakozó kérdőjelek miatt. Mivel pedig egyedül félt volna egy férfi börtönben, s módjában állt a szakdolgozathoz külső konzulenzst hivatalosan maga mellé venni, a praktikus segítségen túl afféle lélekturkászként én lettem a kísérője. Minden alkalommal béreltünk egy autót, és irány Sátoraljaújhely.

Voltak közös elképzeléseink. Kiváltképp, miután először találkoztunk vele.

Ajtózsilip nyit, ajtózsilip zár. Ajtózsilip nyit, ajtózsilip zár. A mellénk rendelt ór mindig előttünk – végül belépünk a belső körfolyosóra (Sing Sing rendszer), ahová a zárcák nyílnak. A rabok kisebb csoportokban egymással beszélgetnek egy-egy nyitott cellaajtó előtt, néhány ór laza figyelemmel követi a fejleményeket.

– Esemény van: valakik jönnek!

– Különleges esemény van: egy nő jön!

Mi vonulunk egyenletes tempóban kísérőnk mögött, igyekszünk minél alaposabban felmérni a még soha nem tapasztalt helyzetet, de azért a provokatív szemkontaktusokat kerülve, magunk után húzva Gyöngyi illatfelhőjét.

Sötét arcok, olyan sötétek, amivel úgy egyébként nemigen találkozik az ember: ismeretlen világok ismeretlen reflexei. Villognak a szemek. Mozdulatok indulnak. Hirtelen felcsattan az egyik ór hangja:

– Szilveszter, be a zárcába!

A tagbaszakadt férfi mozdulata megtörik, engedelmesen belép a zárcába. Visszafordul, villog a szeme. Végre betereinek bennünket egy viszonylag elfogadhatóan berendezett szobába, valamiféle kultúr-helyiség – lelakott fotelek, lelakott asztal, néhány lelakott könyv. Azután bevezetik Attilát is.

Aki már találkozott Attilával, bizonyosan érezte jelenlétének intenzitását, mely azonban nem tolakodó, nem nyomasztó, hanem inkább előzékeny. Az induló beszélgetéshez készségesen próbál kiindulópontokkal szolgálni. Van persze tárgy, konkrét feladat – az államvizsga.

Fontos volt az államvizsga mindannyiunk számára, de amiért most érdemes emlékezni mindarra, ami mintegy tizenhárom évvel ezelőtt történt, az nem ez. Mert bár az államvizsga lement, a befektetett munka meghozta az eredményt, a kiváló feleletet filmfelvétel örökítette meg, ami utólagosan hitelesítette februártól júniusig tartóan, hogy átlag kéthetente megjelentünk Attilánál konzultáció címen. Azonban itt most nem arról lesz szó, amit Attila tanult tőlünk – illetve tárgyszerűen Gyöngyitől –, hanem arról, ami a találkozásunk első pillanatában eldőlt, jóllehet nem tudatos elhatározásként, hanem mintegy természetes, ugyanakkor nem hárítható következményeként annak a feszültségnek,

ami a benyomás keresetlensége és tisztasága, valamint az ismert zűrés előzmények között húzódott. Nemigen akarhatott mást az ember, mint segíteni. Segíteni nem csupán az államvizsgában, hanem általában az életben, a szabadulása utáni időkre hatóan, Isten tudja milyen módon – talán valahogy úgy, amint Jean Valjeannal az öreg pap tette –, de kizárni annak a nyilvánvaló tudathasadt állapotnak a lehetőségét, hogy ez az ember még egyszer ide visszakerülhet.

Visszanézve néhány akkori médiamegnyilvánulást, ma már az a benyomásom, mintha Attila másokból is hasonló védelmi reflexet váltott volna ki, amit mindenki saját tudása és lehetőségei szerint igyekezett teljesíteni, némi zavarral az eredményhez fűzött remények körül. Itt-ott azért nem teljesen önzetlenül – a készen kapott, évtizedes hírverésre alapozva story-, film-, regénysikerek várakozását. Mi azonban bizonyosan mindenkire képest mást akartunk, és mást is tettünk, ámbár szándékunkhoz képest talán mindenki másnál rosszabbul. A felhőtlen jó szándék, a járatlanság, vagy éppenséggel a tudatlanság az, ami oly egyértelmű a hosszú idő után újraolvasott levelekben, melyek ma már átláthatóan hordozzák az akkori, elhibázott elképzelés nyomait.

Voltaképpen nem mással kísérleteztem, mint Csernus Imre, a nemrég készült, YouTube-on jelenleg is elérhető (<https://www.youtube.com/watch?v=-XLg6lWbXs0>) „Maflás” című sorozatában – okokat kerestem. Vele szemben azonban, aki pszichológus létére eredményköteles produkcióra vállalkozott, nekem talán van néhány mentségem. Legvégső mentségem talán éppen az, hogy bajt azért nem okoztam. Sőt, a fejemben nagy hirtelenséggel összeállt tervnek megfelelően megírt első levelem – egy végtelenen elrontott levélnek az elküldése is újra, meg újra halasztódott, mígnem ma is itt lapul a számítógépen elküldetlenül, megkímélve engem olyan kínos helyzetektől, melyekbe belegondolnom is kevésbé viselhető.

A történetbe itt lép be Pilinszky János, akinek *Szög és olaj* című publicisztikai kötetében az utolsó írás (*Könyörgés a csalókért*) tartalmaz olyasmit, ami számomra akkor összecsengett a mi helyzetünkkel, Attila helyzetével, mintegy tartalmazva azt a metafizikai kiindulópontot, amire felépíthető az előzményekkel szemben, avagy éppen azok okán Attila szabad élete.

Pilinszky persze, saját életének drámájával folyamatosan szembenézve, készség szinten építette fel írásműveinek dramatikáját, egy-egy mondattal megrajzolva azokat a szövegíveket, amelyek közötti magasfeszültség erőtere a gondolatot fénysebességgel repíti a kereszt által kijelölt vertikális irányba. Van azonban ehhez neki egy fogalomkészlete. S ezt a fogalomkészletet talán nem helyes egyszerűen lekeresztényezni, már csak azért sem, mert miközben meghalad minden vallási megközelítést, mindazok, akik kereszténynek gondolják magukat, nem okszerűen értenek belőle bármit is. Ugyanakkor kétségtelenül a keresztény dogmatika által meghatározott, egyébként tág fogalmi téren belül mozog.

Az origó, a gravitációs centrumot jelentő abszolút pont, amihez/akihez képest koordinálódik minden létező és minden létező minden mozgása: Isten. Ez eddig még nem kizárólagosan keresztény elv, mert számos vallás, hit, metafizikai konstrukció akár explicit, akár implicit módon ezzel azonos előfeltételezésre épít. Nevezük azonban ezt az origót akár Istennek, akár Teremtőnek, akár Abszolútumnak, akár Omegának, van egy lényeges tulajdonsága, nevezetesen, hogy tökéletes, ha tetszik végtelen, de mindenképpen abszolút, vagyis meghaladhatatlan, s mint ilyen, a véges, tökéletlen ember számára esetleg érzékelhető, de megismerhetetlen. Ez a viszony Teremtő és teremtmény között kaotikus izgalmakat hordoz, hiszen ha egyszer a teremtmény számára Isten megismerhetetlen, úgy saját koordinációja és cselekedeteinek koordinációja is ismeretlen Istenhez képest, és bajos megítélni egy-egy gondolat, egy-egy döntés, egy-egy cselekvés értelmét az isteni gravitációs erőterben.

Némi távolságtartással rátekintve erre a metafizikai konstellációra, észre kell venni, hogy egyetlen transzcendens bővítménytől eltekintve, nagyon is tárgyyszerűen írja le az immanens világba felfoghatatlan módon bekerülő ember helyzetét, akinek minden döntését az ismeretlennel szemben kell meghoznia, s csak a döntések visszaható következményeinek megtapasztalásában gyúl némi fény, igazolva vagy hiteltelenítve a döntéshez kötődő várakozásokat. Ez a metafizikai alapképlet tehát nem fantazmagória, hanem a valóság absztrakt leképezése, kiegészítve azzal a transzcendens feltételezéssel, hogy bizonyára létezik olyan pozíció, ahonnan nézve mindaz a rejtély és titok, ami az ember számára átláthatatlan, valahonnan nézve mégis átlátható.

Innen azután a különböző vallások a káoszt rendező elvek kinyilatkoztatásai szerint ágaznak szét. A kereszténységben az elemi rendező elvet a bűn fogalma jelöli. Ez egy különösen szigorú, mondhatni drasztikus rendező elv, különösen a buddhizmus azonos funkciójú fogalmával, a „nem-tudással” (tudatlanság) összevetésben. A keresztény, ha szembemegy az isteni gravitációval, bűnt követ el, a buddhista tudatlanságában teszi ugyanezt. A buddhista türelmet nem zavarja, ha csak a magas szintű elmélyedésben tűnik fel annak a veszteségnek a mértéke, ami a nem-tudásból származik. És ez a szemlélet gond nélkül tűri az origó, a teljesség, a nirvána megszemélyesítésének mellőzését is. Az alacsonyabb elmélyülési szintektől pedig nemigen követel többet a magasabban lévő tiszteletére alapított társadalomszervezés szabályrendszerénél.

Mindazonáltal Pilinszky számára azért oly hatékony fogalom a bűn mint az üdvösség, az értelmet nyerő lét fordulópontja, mert a kereszténység a Golgota drámájában átélhetővé teszi (már akinek) az ártatlanságnak, a makulátlan tisztaságnak, a Báránynak, az Istenembernek, magának Istennek a bűn által vagy a tudatlanság sötétsége által okozott végtelen fájalmát. Azok számára tehát, akiknek nem pusztán elmélet az Isten-bűn fogalom-pár a Golgota centrális erőterében, hanem kapcsolatát, esetleg szerves kapcsolatát élük át ennek a modellnek saját immanens létezésükkel, zsigerig ható élménnyé válik egy Pilinszky-vers vagy a szóban forgó publicisztika. – Na de mi van azokkal, akik számára ezek a fogalmak bármi oknál fogva nem vesznek fel jelentést? És itt ennek lehetséges, nagyon is változatos okaira nem térnék ki, de kényszerűen számolni kell azzal a ténnyel, hogy míg például a középkori Európa kultúrájában a legális emberi gondolat mindenképpen a keresztény fogalomrenden belül mozgott, addig ugyanitt, mára helyesebb keresztény szubkultúráról beszélni egy meglehetősen heterogén szellemi konglomerátumon belül. És ha valaki nem megörökli egy zárt közösség vagy egy család tagjaként a keresztény fogalmak jelentését és használatuk értelmét, annak ez a fogalomrend egy a sok közül, ami nemhogy feltétel nélkül elfogadásra kerülne, hanem számonkértek rajta egy a többihez viszonyított hitelességi szuficit. Erre a számonkérésre, és egyébként a bármivel való összehasonlíthatóságra, megmérettetésre a kereszténység – lássuk be – nincs felkészülve, lévén önmagát abszolútnak tekinti.

Ma már nem nehéz elképzelni, nem nehéz értelmezni Pizarro és Atahualpa találkozását, midőn a spanyolok átadják Atahualpának a Bibliát, mondván, ez Isten szava. Mire Atahualpa a könyvet a füléhez emeli, és annyit mond: – Nem hallom – majd a földre dobja.

A fogalomrendszerek átjárhatóságáról van itt szó, nem egyébről, és ma már Európán belül is léteznek egymástól oly távol eső fogalomrendszerek, mint anno Európa és az éppen felfedezett új világ fogalomrendszere volt.

Jó 10 év után újraolvasva levélváltásainkat, ma már egyértelmű a kettőnk fogalomrendszere közötti távolság. Nem olyan nagy távolság, inkább finom elhangoltság, ami azonban bőven elegendő az egymás mellett elbeszéléshez, az üzenetek elakadásához a papíron, ahonnan aztán képtelenség továbbroppenni a szemeken át az elmébe, az elme megcímzett rekeszébe. Nyilván ezt a fogalmi, nyelvi,

formai kommunikálhatatlanságot érzékeltem már akkor, ha értelmezni nem is tudtam, és ezért akadt el az a bizonyos első levél és a vele járó Pilinszky-kötet, majd akadt el később a teljes levelezés, amint alább látható lesz. Azonban van itt még valami, ami sokkal súlyosabb terhe egy párbeszédnek általában, és konkrétan ebben az esetben is. Ennek a megértéséhez is szükségem volt erre az évtizedes távlatra, egy külső szemléleti pontra, ahonnan rátekinthetek arra, amiben akkor benne voltam, és nem láttam ki belőle. Ezt a valamit megnevezni nem olyan könnyű, mint egy fogalomrendszert, jóllehet összefügg azzal, sőt, lényegében keretezi és keletkezteti azt. Nevezzük ezt a valamit első közelítésben „kulturális meghatározottságnak”. Használja ezt a kifejezést az antropológia, bár elsődlegesen a különböző kultúrák viszonyrendszerének értelmezésénél, és nem annyira az adott kultúrába beágyazódott személy tudatának meghatározottságaként, miképp esetünkben lényeges. – Mert egy kultúrának mindig van koncepciója, bár ennek a koncepciónak a tudata a kultúrát alkotó személyekben a legritkább esetben jelenik meg. Olyan ez, mint a kő szabadesése, mely az első tapasztalástól az eleddig elképzelhető utolsóig, mindig lefelé irányul, és ezért fel sem merül ezen gondolkodni. Ez van, ez a természetes: a lefelé esés. A kultúra koncepciójába az ember éppen így beleszületik, éppen így nem merül fel, hogy minden gondolat kiindulópontjaként van valahol a háttérben egy origó, egy közös origó, ami egyébként nem természetes, hanem a kultúra elsajátításával tanuljuk meg. A szabadesés evidenciája azért sérthetetlenebb, időtállóbb egy kultúra koncepciójánál, mert a történelem előtti időkből sincs semmi olyan jel, ami alapján feltételezhetnénk a szabadesés ismert törvényének valaha is ellentmondó jelenséget, azonban egy kultúra koncepciója a korszakhatárokon mindig megrendül, és átadja a helyét egy újabb koncepciónak. Olyankor egyszerre láthatóvá válik az addig látens módon kifejtett, meghatározó hatás. Ez a láthatóvá válás persze csupán az új, láthatatlan koncepcióból visszatekintve következhet be.

A kultúra koncepciójának legegységesebb szintű leképeződése a „jó és gonosz” tudása. Ehhez a „tudáshoz” kétségtelenül szükség van egy társadalom működéséhez, még hozzá éppen úgy, hogy lehetőleg az emberek legszélesebb tömegei értsenek egyet a „jó” és a „rossz” megítélésében, s ha előfordulhatnak is ebben anomáliák, azok a szokásrend, vagy mindjárt a törvény szigora által kiszoríthatnak a nyilvános kommunikációból, vagy ha valaki még az ilyen súlyos korlátokat is bátorkodik áthágni, úgy – az esethez finoman skálázott drasztikussággal – kivettetik magából a társadalomból. Márpedig, kétségtelenül léteznek rendhagyó személyek, akik szocializációjában valamely oknál fogva a kultúra koncepciója nem kerül általános nehézkedési pozíciójába, amihez nem kell feltétlenül az adott személynek farkaskölykök között nevelkednie. Elegendők az általánoshoz vagy átlagoshoz képest jelentősebben eltérő létfeltételek.

Részletek Attila 2010. 03. 28-i leveléből:

„Ami a lopást illeti, azt hiszem genetikailag elkódoltak, amióta az eszemet tudom loptam mindent, ami épp a kezembe került.”

„Nagyjából 9 éves koromig a kleptomániámat mederben tudták tartani, ám ekkor halt meg a nagyim, és miután nagyim leköccolt, olyan helyzetbe kerültem ahol hiányzott az alapvető kontroll. Magyarán, leszartak, azt csinálhattam amit akartam, ugye apámnál laktam, ami egyben azt jelentette, hogy jó esetben az öregemet egy héten 3-szor láttam, abból két esetben matt részegen. Minimális ellátásban volt részem, kétségkívül nem éheztem, de ezen kívül mindent magamnak kellett »előteremtennem«.”

...

„Tekintettel arra, hogy sportosztályba jártam, lényegében akkor mentem suliba, mikor kedvem volt, na mármint ha bementem az órára, többnyire kölcsönkönyveket és könyvtári könyveket olvastam. A tanárok, különösen az osztályfőnököm vadásztak rám, ami abból állt, hogy ezeket a könyveket elszedték. Hiába

érveltem azzal, hogy a könyvek túlnyomó része a városi könyvtár tulajdonát képezik, egyszerűen tojtak rám. Azzal ráztak le mindig, év végén visszaadják, persze soha nem kaptam vissza. A városi könyvtárba egy idő után **persona non grata** lettem, hiába győzködtem az illetékes elvtársnőket, hogy vegyék föl az iskola vezetésével a kapcsolatot, azt mondták, ez nem az ő problémájuk, én vittem el, következésképp nekem kell visszahoznom. Én meg úgy voltam, nehogy már gond legyen néhány könyv beújítása, így utólag visszagondolva jó mókának, bizonyos tekintetben kihívásnak tekintettem és hetente tiszteletemet tettem az ominózus könyvtárban (mindössze 1 könyvtár volt), és levadásztam a számomra tetsző könyveket. Nos, mivel szerettem olvasni, kénytelen voltam lopni, hisz az ismeretségi köröm pont amiatt, hogy tőlem könyvet visszavenni képtelenség, egyszerűen nem adtak. Hát ezért loptam, na meg azért mert az élet természetes velejárójának tartottam megszerezni mindazt, ami számomra némi örömet jelentett. Nem kevesebbet állítok, a könyvek a mai napig az egyetlen igaz barátaim."

Részlet Attila 2009. 07. 28-i leveléből:

„...kontroll nélkül már kora úrfi koromtól minden létező könyvet, ami a kezembe került, elolvastam. Olyan lehettem, mint a szivacs, nem vizet, hanem mindenféle vacak irodalmat szívtam magamba. Lényegében bármilyen műfajt szerettem, legyen az kalandregény, indiánkönyv, ponyvairodalom, de amik igazán lebilincseltek, azok a krimik és a bűnügyi történetek voltak. Talán nem túlzok, ha azt állítom, egyedüli barátnak a könyvet tekintettem.

A könyvekben találtam meg mindazt, amit az élet nem adott meg (egyszer majd kitérek a családomra, s talán úgy Zoltán megéri, miért pont a könyvek voltak egyedüli mentsváram). Szóval otthon, a buszon, az edzőtáborban, a suliban olvastam és olvastam. A probléma talán az volt, hogy nem a koromhoz megfelelő könyveket bújtam. Erre mi sem jobb bizonyíték, nem lehettem több 11 évesnél, és már akkor olyan történet kerített hatalmába, ami igencsak szokatlan ebben a korban. A könyv címére sajnos nem emlékszem, de magára a történésre annál inkább. Talán Zoltánnak is dereng az a név: Rony Biggs, és ha azt mondom, az évszázad vonatrablása – a korából ítélve emlékeznie kell az angliai nagy vonatrablásra. Most már képpen van? Hát ez a Biggs és cimborái nagyot alakítottak. A konkrétumoktól most eltekintek, ám ez a sztori annyira lebilincsel, na most kapaszkodjon, képzelje, miután a könyv végére értem, nemes egyszerűséggel fogtam magam, és a -30 °C-ban lebaktattam a vasútállomásra, ahol történetesen nagybátyám dolgozott, tőle szerettem volna néhány idevonatkozó részletet megtudni. A fagyás határán lehettem, mire elértem az állomásra. Szegény nagybátyám azt hitte, hogy a családból valaki meghalt, hiszen ilyen farkasordító hidegben ki az az idióta, aki egy gyereket elenged otthonról. Némi puhatolózást követően rátértem a lényegre, és szerencsétlen nagybátyámat arról faggattam, hogy a CFR (Román Állami Vasutak) szokott-e nagy értékeket, azaz pénzt szállítani.

A rokonom először nagyon bután nézett, majd miután közöltem, hogy épp most olvastam el Biggs történetét, nagybátyám teljesen elképedt – ja, és ahogy említettem, nem lehettem több 11-12 évesnél."

A fenti idézeteket abból a néhány fordulót megért levelezésből emeltem ki, ami már Attila államvizsgáját követően indult, majd egy szűk év után elakadt. Az államvizsgáig nem volt szükséges levelezni, mivel gyakoriak voltak a látogatásaink, amelyek alatt a felkészítő munkán kívül volt lehetőség bármiről beszélni. Az államvizsga után viszont a látogatás lehetőségei radikálisan korlátozódtak – nem is kísérleteztünk vele –, és levelezésre igyekeztem építeni a kapcsolat elmélyítését, amiben kialakulhat olyan elköteleződés a „normálisnak” tartott társadalmi integráció iránt, ahonnan nincs visszaút. Önmagában véve nem volt ez alaptalan, annál is inkább, mert ténylegesen segítő szándékkal, tényleges munkát tettünk bele Attila tanulmányainak sikeres lezárásába – magam pl. a szakdolgozatának előkészítését, kézzel írt változatának stilisztikai átdolgozását és begépelését végeztem. – De mások is sokat tettek érte, egy voltunk közülük, ráadásul valamelyest éppen az

ominózus államvizsgával összefüggésben Gyöngyi viszonya a Dunaújvárosi Főiskolával megromlott, ami miatt hamarosan, nem a legfelelőbb körülmények között el is hagyta az intézményt. Attilát pedig ezer szál kötötte továbbra is az ottani stábhoz. Amint az a YouTube-on ma is látható (https://www.youtube.com/watch?v=niwMa_NJ030), többek között az életét feldolgozó életrajzi könyvről született megállapodás, amihez akkor még nagy remények fűződtek. (Levél, 2009. 12. 20.: *„...Ide kívánczok, bent járt a volt tanárom, egy bizonyos Pálinkás I., és aláírtam egy szerződést egy önéletrajzi könyvre.”*)

Nem voltak jók a feltételek. A posta is, a belső biztonsági intézkedések is akadályozó tényezőt jelentettek. Gyakorlatilag nem lehetett havi egy levélváltásnál többet megoldani, ami lassú és bizonytalan egy dinamikus párbeszédhez, de nem ez volt a legnagyobb baj. Én folyamatosan egy másik világból fogalmaztam, és a két világ között nagyon keskeny az átjáró. Ezt az átjárót pedig még leterheli a kultúra koncepciója, egy tanult koncepció „jó” és „rosszról”, ami mindkettőnkben jelen van, jóllehet az eltérő élettörténetek miatt nem azonos súllyal, és tudatos feldolgozás hiányában azonosítatlanul. Így nem válhatott dialógus tárgyává, holott ennek kellett volna lennie a kiindulópontnak, egyedüli esélyként a valós párbeszédhez, a szerepek aránytalanságával szemben. Mert a kultúra koncepciója kegyetlenül berendezte a szerepeket: a „jó” beszél a „rosszhoz”. A „bűntelen” a „bűnöshöz”. Borzalmas.

Ez a szereposztás nemcsak elviselhetetlen az alárendelődő félnek, nemcsak bomlasztó a kapcsolatra nézve, hanem belső logikáját tekintve is végletesen hamis. Azért hamis, mert a társadalom önvédelmi reflexéből konstruált absztrakt értéket terjeszti ki minden személyre, holott minden személyben a saját, megélt életben hitelesítődik valamely érték érvényessége.

Kívülről ránézve a szóban forgó szerepekre, nekem, mint a kultúra koncepciójában visszaigazolt „jónak” kellett volna meggyőzőnem Attilát arról, hogy jobb neki kiegyezni a társadalmi középsszerrel, holott az ő fejében nyilván az a „jó”, amit a törvényes lehetőségeket átlépve megszerzett, rendkívül fontos volt, ha egyszer akkora kockázatot vállalt érte. Tipikus esete a mindig közutálat tárgyát képező erkölcsösöznek, akinek didaktikus „igazsága” éppen az élet szabadságát lehetetleníti el. Ez a didaktikus igazság egyébként ott kellett magától az idézett levélrészletekben, időrendben kifuttatva a nagy vonatblásra, ami végzetszerűen kódolja a gyermekben a börtönig vezető pályáit. És éppen eddig a tetszetős megfajtásig enged a kultúra látens koncepciója. Tovább nem. Mert társadalmi érdek nincs ennél továbbásni. Személyes érdek persze lehet, ha van motiváció az álmegoldásoknál messzebbre jutni. És a kulcs azért ott van a szövegben, ha nem is annyira látványos, nem is olyan könnyű észrevenni. Ezt írja Attila: *„...ezért loptam, na meg azért, mert az élet természetes velejárójának tartottam megszerezni mindazt, ami számomra némi örömet jelentett.”*

A gyermek csak saját erejéből jutott örömhöz. Ezt tanulta. Saját világában élt, saját világába saját erővel hozta be az örömet, és amit azzal másoknak okozott, az a világon kívül esett. Ehhez társult egy hiperaktivitás, és rendkívüli mennyiségű energia. Kérdésként fel sem merült, hogy megtegye-e, amit megtett. Mindent megtett, amit megtehetett. Az ő világából nézve ez a „jó”. Ez az eredeti motiváció, a nagy vonatblás pedig a következmény, ami történetének adott pontján azért vált oly lenyűgözővé, mert gátlásoktól megszabadított, gátakat szabadon átlépő, felnagyított és realizált képe saját, meglévő készletének.

– Kicsoda lakozik benned, Ambrus Attila?

– Vajon minden egyes gyermek belső világának pontosan egyeznie kellene a kultúra koncepciójának elvárásaival? – Vajon nem éppen attól az – aki – egy gyermek, ahogyan belső világának titkos magányában egyetlenként és megismételhetetlenként megformálódik „jó” és „rossz”? És vajon ebbe

kívülről csak úgy bele lehetne nyúlni? Abba a végtelen belső világba, ami titok még önmaga előtt is, amit épp csak tanul artikulálni önmaga számára is, miközben különös lényként szeret, elfogad és ütközik a lassan feltáruló külső világ különös lényeivel?

A Föld végtelen világok találkozási helye. Veszélyes hely. Szabályok nélkül nem lenne lehetséges. A kultúra absztrakt koncepciója az emberről – jónak és gonosznak tudása – nem valamiféle uniform boldogság, hanem jó esetben is csak az a szükséges korlát, ami nélkül semmi sem lehetséges.

Világok beszélgetése egymással csak a kultúra koncepciójából nézve tűnhet egyszerűnek.

Részlet 2009. 01. 29-i levelemből:

„Gondolja el, hogy létezik a Föld, a mi Földünk, ahol ha fölnezzünk az égre, azt kéknak látjuk. Ezzel szemben, ha úgy létezne a Föld, hogy az ég nem kék, hanem vörös színű lenne, mennyire más lenne ennek az összetett együttesnek (Föld – ember – ég) a jelentése. Mennyire más lenne embernek lenni piros ég alatt. Innen nézve pedig a maga egyszerűségében látható, hogy mindennek, minden apró részletnek van önmagán túli jelentése az egészben, a teljességben, a világ arcában.”

Különös módon ez az elméletieskedő passzus éppen a világok különbözőségéről eszmefuttat, mintegy öntudatlanul megelőlegezve valami olyasmit, mint amit tizenhárom évvel később a jelen írás feszeget, holott ez az a levél, amelyik még személyes találkozásunk előtt született, és a hivatkozott Pilinszky-kötettel együtt, mindenféle akadályozó körülmény miatt a mai napig nem jutott el hozzám. Ez ugyan mellékszál, mert a hangsúly a világok különbözőségén van. Annak, ahogyan ez a rövid szöveg reprezentálja azt a szellemi magot, amiből mindez kibomolhat, semmi köze Attilához. Ez egy meditatív lassúságú, elvont világ, Attila kizárólag konkrétumok közötti, villámgyors cikázásával szemben. Egyébként ő írásban éppolyan, mint szóban: bárkit az asztal alá dumál. Van ehhez stiláris érzéke is, erős a gondolatkifejtési logikája, és szókincsben nagyok a tartalékai.

Részlet 2010. 01. 15-i levelemből:

„- Mit értek »kivezető út« alatt? Igyekszem egy példával élni: Mondjuk, folyik egy ütközet két ellenséges katonai alakulat között (középkor) a csatatéren. Megindul a két gyalogság egymással szembe, közben a tüzérség végzi a dolgát.

- Mit jelent ez a helyzet a közkatonának, aki csak a közvetlen közelében folyó dolgokat látja? Természetesen a teljes káoszt. Csak annyit tud tenni, hogy igyekszik minden ellenséges katonát, aki a közelébe kerül, harcképtelenné tenni. Arról, hogy még hány katona fog vele szembe jönni, hányat kell még megölnie, bírni fogja-e erővel a harc végéig – fogalma sincs.

Ezzel szemben a tábornoka a közeli magaslati pontról, távcsővel figyeli az eseményeket, s ő látja azt, amit a közkatona nem láthat. Látja, hogy az ellenség lovasezrede hirtelen kibukkan egy domb takarásából, oldalba fogja kapni a gyalogosait, akiknek a sorsa ezzel megpecsételődött. Látja azt is, hogy van a gyalogosainak egy jelentős része, akik még megmenekülhetnének, ha időben észlelnék a lovasságot, és a közeli erdő felé szaladnának, ahol a fák között eredménnyel vehetnék fel a harcot a lovasokkal szemben, azonban belülről, a harctérről mindez nem érzékelhető, s ezért a csata már tulajdonképpen el is veszett.

Lényegében ugyanez a helyzet az életben mindenhol. Az emberek, a »közkatona« általában belevesznek az élet forgatagába. Vannak, akik jól birkóznak, képesek életben maradni a forgatagban, esetleg megcsípnek

egy igazgatói (őrmesteri) széket, vannak, akik pedig kezdeti rossz pozícióik miatt eleve rossz oldalra állnak, s fogoly, rabszolga vagy hulla lesz belőlük. Mindezt a »tábornokok« vezénylik, a »közkatonák« számára ismeretlen célok érdekében. De ha valaki képes lenne függetlenül felemelkedni, magasabbra, mint a tábornok magaslati pontja, akkor számára nemcsak a harc forgataga, hanem még a tábornok mozgása és célja is átláthatóvá válna, s nemcsak a közeli »erdő« jelentőségét mérhetné fel, ahol eredményes lehetne a tábornoka számára, hanem valószínűleg egyáltalán nem venne részt a harcban, egyáltalán nem lenne katona. Mert aki mindent képes fölülről látni, az szabad ember.

A szabadság a fejben kezdődik. A szellemi szabadságot soha semmilyen külső körülmény nem korlátozza."

No comment. Attila válasza:

Részlet Attila 2010. 02. 22-i leveléből:

„A »közkatonás« szemléltetője zseniális megközelítés. Nekem ugyanez a meglátásom, viszont egy valamiben sántít a hasonlata, nevezetesen: az én esetemben a fizikai szabadság, nagymértékben befolyásolja a szellemi szabadságot. Nem szeretném megbántani, de Zoltán, magának halvány lila fogalma sincs arról, mit jelent igazán, és milyen korlátai vannak a fizikai szabadságnak. Ön csak látogatóban járt itt, egy dolog reggel bejönni, és más dolog több mint egy évtized után kimenni. Ugye érti, hová szeretnék kilyukadni?

...

Abban valóban igaza van, a szabadság fejben kezdődik, igen ám, de az itteni korlátok miatt sok esetben ezredannyi dolog maga a szellemi függetlenség. Hiába akarok minden tekintetben szellemileg szabad lenni, sajnos nem mindig jön össze. Demagógnak fog hangzani, Zoltán, tudja milyen érzés lehet az, amikor ki akarna menni, és az ajtón nincs kilincs? Milliónyi dolgot tudnék említeni, tehát a fizikai szabadság igenis, nagymértékben befolyásolja a szellemi szabadságot..."

Előzékeny, de nem csábul el. Odateszi saját igazát, saját valóságát.

Világok párbeszéde. Nem csoda, ha szűk egy év után a levelezés elhalt.

2012-ben, amikor a sajtóból megtudtam, hogy Attilát jó magaviselet miatt kedvezménytel kiengedik, a realitások talajára végre leereszkedve írtam meg neki azóta is utolsó levellem:

„Kedves Attila!

Nagyon remélem, hogy nem neheztel, amiért ilyen hosszú ideje nem jelentkeztem. Nagyon nehéz időszakot éltünk át, és még mindig nem vagyunk teljesen túl rajta. Ezzel együtt nem felejtettük el, és mindenképpen igényt tartanánk arra, hogy közeli szabadulását követően személyesen találkozhatnánk, amennyiben ez valamiért nincs ellenére.

Higgye el, hogy meglehetősen pontosan tisztában vagyunk a helyzetével. Tudjuk azt is, hogy ebben a pillanatban nem mi vagyunk azok, akikhez a legdélgettebb reményei fűzik. És valószínűleg, abban az értékrendben, ami egy ilyen pillanatban minden egyéb szempontot fölülír, mi meglehetősen halványan jelenünk meg, esetleg pótmegoldásként. S ha így látja, ez talán még reálisnak is tekinthető. Talán nem is tudunk olyasmit most ígérni, ami nagyon nagy értéként jelenne meg a szemében. Azonban tudnia kell, hogy amit adni tudunk, azt mindenképpen adjuk, minden körülmények között, a legelképezhetőbbek között is, amik esetleg a fantáziáján is kívül esnek, és azért vannak lehetőségeink.

Bizonyosan most sokan keresik. Maradjon józan! Ez a legfontosabb. És hívjon bármikor. Akár az éjszaka közepén is, ha úgy gondolja, hogy valamiben segíthetek. [Tel.: (30)3000-712]

Arra kérem, hogy lehetőleg írjon valamilyen elérhetőséget számomra, ahol telefonon vagy levélben a továbbiakban elérhetem. Persze, ha egyelőre nem akar ilyesmit, az sem gond. Azonban fontos lenne találkozoznunk idekint. Mi most Budapesten élünk (többnyire), s biztosan fog valamikor erre járni.

Nagyon vigyázzon magára, s esetleg egy kicsit engedje, hogy mi is vigyázzunk Magára.

Dunaújváros, 2012. január 18.

Baráti szeretettel:

..."

Mindennek van azért utóélete. Nem sokkal később meglátogattott bennünket Gyöngyi budapesti lakásában. Öröm volt. Megvendégtük, ő ajándékokat hozott. A Pilinszky-kötet ott lapult a könyvespolcon, és ott is maradt.

A leglényegesebb azonban, ami történhetett, hogy Attila nem került vissza. Míg odabent látogattuk, lelkesedésünket látva az örök igyekeztek hűteni a kedélyeket, mondván, hogy itt megpecsételt sorsú emberekről van szó, szabadulásuk után több mint 80 százalékuk visszakerül. Attila azonban nem került vissza – ha nem is miattam. Azóta családja van, szép háza, saját kenyérére él. Minderről magunk győződhattünk meg, mert 10 év után meglátogattuk.

2022. 06. 26.

Mégis, ha valaha értelmet nyerni láthatnám azt, amivel akkor a leveleimben erőlködtem, az valami olyasmi lehetne, ha egyszer Attila becsöngetne hozzám, elkérni a Pilinszky-kötetet.

– Ország –